

ВІННИЦЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра права

ОКЗ. ДОГОВІРНЕ ПРАВО

(назва навчальної дисципліни)

Методичні рекомендації для виконання самостійної роботи

рівень вищої освіти	Другий (магістерський) рівень
галузь знань	07 «Управління та адміністрування»
спеціальність	073 Менеджмент
освітньо-професійна програма	«Менеджмент»
компонент освітньо-професійної програми	нормативна
Мова викладання	українська

Методичні рекомендації для виконання самостійної роботи навчальної дисципліни «Договірне право» для здобувачів другого (магістерського) рівня за спеціальністю 073 Менеджмент.

Освітньо-професійна програма: Менеджмент

Мова навчання: українська

Розробник: Наталія ГЛАДКА, кандидат юридичних наук, доцент.

Методичні рекомендації для виконання самостійної роботи навчальної дисципліни «Договірне право» розглянута та схвалена на засіданні кафедри права

Протокол від «31» серпня 2022 р. № 1

Завідувач кафедри права к.і.н., Володимир ПЕТРЕНКО

«31» серпня 2022 р.

Тема 1. Загальна характеристика договірного права в Україні.
Загальні положення про договори у сфері підприємницької діяльності
Самостійна робота

1. Нормативно-правове регулювання договірних правовідносин.
2. Конвенція про право міжнародних договорів.
3. Загальні вимоги щодо змісту та істотних умов договорів.

Індивідуальні завдання

1. Порівняйте нормативно-правове регулювання договірних правовідносин в Україні та в європейських країнах (складіть порівняльну таблицю).
2. Напишіть науково-дослідне есе на тему: «Поняття договірного права в українській юридичній науці: питання визначення та наукові дискусії».

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Джерела договірного права – це способи зовнішнього вираження і закріплення правових норм, які засвідчують їх загальнообов'язковість і на підставі яких здійснюється встановлення і регулювання договірних відносин. Акти цивільного та господарського законодавства є фундаментом договірного права.

За юридичною силою джерела договірного права поділяють таким чином:

1. Міжнародно-правові договори, ратифіковані Україною (Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 р.; Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг від 28.05.1988 р.; Генеральну угоду про торгівлю послугами від 15.04.1994 р.; Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг від 28.05.1988 р.).

2. Конституція України – Основний Закон України, що має найвищу юридичну силу. В ній закладені загальні правові засади регулювання договірних відносин (ст.ст. 41, 42).

3. Закони України:

3.1. Кодифіковані закони (Цивільний кодекс (ЦК) України та Господарський кодекс (ГК) України від 16.01.2003 р., Кодекс торговельного мореплавства (КТМ) України від 23.05.1995 р., Повітряний кодекс (ПК) України від 19.05.2011 р., Сімейний кодекс (СК) України від 10.01.2002 р., Господарський процесуальний кодекс (ГПК) України від 06.11.1991 р.).

3.2. Закони України некодифіковані (Закон України "Про транспортно-експедиторську діяльність" від 01.07.2004 р.; Закон України "Про оренду державного і комунального майна" 10.04.1992 р.; Закон України "Про концесії" від 16.07.1999 р.; Закон України "Про страхування" від 07.03.1996 р.; Закон України "Про здійснення державних закупівель" від 10.04.2014 р.; Закон України "Про фінансовий лізинг" від 16.12.1997 р.; Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 р. тощо).

4. Підзаконні нормативно-правові акти (Наказ Фонду державного майна України від 23.08.2000 р. № 1774 "Про затвердження Типового договору оренди цілісного майнового комплексу державного підприємства (структурного підрозділу підприємства)"; Примірний договір фінансового лізингу, затверджений наказом Міністерства України у справах науки і технологій від 03.03.1998 р. № 59 тощо).

5. Акти місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (ст. 648 ЦК України). Зміст договору, укладеного на підставі правового акта органу державної влади, органу місцевого самоврядування, обов'язкового для сторін договору, має відповідати цьому акту і особливості його укладення встановлюються актами цивільного законодавства.

6. Локальні акти (приймаються на конкретному підприємстві, зокрема установчі документи – статuti, положення). Статuti юридичних осіб також можуть бути джерелом договірного права, але лише в тій їх частині, в якій визначаються повноваження їх органів щодо укладення договорів. Більше того, органами державної виконавчої влади можуть затверджуватися типові статuti, що мають ознаки нормативного акта.

7. Договір як джерело договірного права. Господарсько-договірне регулювання акумулює в собі елементи як саморегулювання, так і законодавчого нормування договірних відносин у сфері господарювання.

8. Акти органів судової влади (судова практика) (рішення Конституційного Суду України, Постанови Пленуму Верховного Суду України, Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду із розгляду цивільних і кримінальних справ, Постанови Пленуму Вищого Господарського суду України, рішення (постанови) Верховного Суду України).

8. Звичаї та колізійні норми (ст. 7 ЦК України). Існування колізійних норм обумовлено участю іноземного елемента у приватних відносинах, що спричинило зародження міжнародного приватного права. У законі України "Про міжнародне приватне право" є розділ 6 "Колізійні норми зобов'язального права", в якому містяться статті (43-47), присвячені питанням вибору права. Цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту. Звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин. Звичай може бути зафіксований у відповідному документі. Одним із найпоширеніших міжнародних торговельних звичаїв ділового обороту є Правила ІНКОТЕРМС.

Тема 2. Виконання договірних зобов'язань суб'єктами господарювання (підприємцями)

Самостійна робота

1. Відповідальність за порушення договірних зобов'язань в сфері підприємництва за Господарським та Цивільним кодексами України.
2. Підстави та умови відповідальності за порушення умов договору.
3. Збитки та їх складові.
4. Співвідношення збитків та неустойки.

Індивідуальні завдання

1. Вирішіть правову задачу.

Підприємство взяло кредит у банку і на забезпечення його повернення уклало договір заставити товару в обороті, який був нотаріально посвідчений. У призначений строк кредит з процентами підприємство не повернуло, тому банк запропонував йому провести звірку розрахунків за боргом з метою визначення суми заборгованості на момент закінчення строку договору. Провівши цю операцію, банк пред'явив акт звірки нотаріусу, який вчинив не акті звірки виконавчий напис про примусове стягнення з боржника на користь кредитора усю суму боргу згідно з актом звірки. Цей документ кредитор передав державній виконавчій службі для виконання. Державний виконавець почав “вживати всі законні заходи до більш швидкого та реального виконання рішення”. Для цього він склав акт опису та решту нерухомого, а не заставленого майна боржника і приступив до пошуку його покупців. Один з об'єктів нерухомості боржника було продано за ціною на 30% нижчою від балансової, щоб швидше погасити борг перед банком. Боржник подав скаргу на дії державного виконавця до суду і в прокуратуру.

Запитання:

1. В чому особливість такого способу забезпечення зобов'язання, як застава?
2. Який порядок звернення стягнення на предмет застави?

3. Охарактеризуйте дії нотаріуса в описаній ситуації з точки зору відповідності їх закону?
4. Чи відповідають закону дії виконавчої служби?
5. Яке рішення може бути прийнято у справі?

2. Вирішіть правову задачу.

Організація – поручитель звернулася до господарського суду з позовом про визнання договору поруки (ст. 553 ЦК) недійсним з підстав, передбачених ст. 547 ЦК, тобто у зв'язку з недодержанням письмової форми.

При розгляді спору суд встановив, що між боржником і поручителем був складений письмовий документ, у якому наводилися номер і дата основного договору, містилися відомості про боржника, кредитора і про характер основного зобов'язання, а також записано про обов'язок поручителя відповідати перед кредитором за виконання боржником цього основного зобов'язання визначені межі та підстави відповідальності порушення. На зазначеному документі кредитор зробив відмітку про прийняття поручительства.

Проте факт складення документа без участі кредитора дав підставу поручителю оспорювати дійсність договору поруки з посиланням на порушення письмової форми договору поруки.

Запитання:

1. Дайте визначення договору поруки?
2. Як оформлюється згода на укладення договору відповідно до ст. 207 ЦК України?
3. Які правові наслідки недодержання форми правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання?
4. Чи можна вважати політику кредитора на зазначеному договорі його згодою на прийняття поруки?
5. Яке рішення повинне прийняти суд?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання), що тягне негативні наслідки для сторони, що вчинила його.

Невиконання зобов'язань має місце тоді, коли сторони взагалі не вчиняють дій, які становлять зміст зобов'язання (передання і прийняття майна, виконання роботи тощо), або не утримуються від певних дій, хоча за змістом зобов'язання повинні були утримуватись від їхнього вчинення.

Під виконанням зобов'язань розуміють вчинення кредитором і боржником дій зі здійснення прав та виконання обов'язків, що впливають із зобов'язання. Такого роду дії повинні точно відповідати всім умовам договору або вимогам законодавства, а за їх відсутності – вимогам, що зазвичай ставляться, у тому числі звичаям комерційного обороту, правилам ділової етики тощо, вчиняти на засадах добросовісності, розумності та справедливості.

У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору (ст.ст. 615, 651 ЦК); зміна умов зобов'язання (ст. 651 ЦК); сплата неустойки (ст. 624 ЦК); відшкодування збитків та моральної шкоди (ст. 623 ЦК).

Усі ці заходи спрямовані або на забезпечення виконання зобов'язання, або на компенсацію майнових втрат, яких зазнала потерпіла сторона. Це заходи на користь потерпілого, тому і застосовуються вони судом за ініціативою потерпілої сторони.

Сплата неустойки, відшкодування збитків і моральної шкоди є заходами відповідальності і застосовуються, за загальним правилом, за наявності вини порушника та інших умов відповідальності.

Однак відповідальність є лише одним з багатьох можливих правових наслідків порушення зобов'язання. Припинення зобов'язання і зміна його умов не є заходами відповідальності і, отже, застосовується незалежно від вини порушника зобов'язання.

Перелік правових наслідків не є вичерпним, тому що договором або законом можуть бути передбачені й інші наслідки порушення зобов'язань. Конкретні правові наслідки порушення того чи іншого зобов'язання визначаються ЦК та іншими актами цивільного законодавства або договором.

Збиток, збитки (англ. Losses) — суми втрачених активів, наприклад, через шкоду втрати, крадіжки або зобов'язання, які виникли, наприклад, у результаті правопорушення.

Законодавство України виділяє такі види збитків:

- витрати, зроблені кредитором;
- втрата або пошкодження його майна;

не одержані кредитором доходи, які він отримав би, якщо б зобов'язання було виконане боржником.

Тема 3. Відповідальність за порушення договірних зобов'язань у сфері підприємництва

Самостійна робота

1. Підстави звільнення від відповідальності.

Індивідуальні завдання

1. Вирішіть правову задачу.

При укладенні договору на поставку теплової енергії з обопільної згоди сторін у договір була включена умова про те, що спори між сторонами будуть вирішуватися тільки шляхом переговорів без звернення до суду.

Кілька місяців сторони додержувалися домовленостей, однак в подальшому споживач почав систематично затримувати оплату поставленої теплоенергії.

Оскільки безпосереднє звернення до споживача не дало результату, енергопостачаюча організація звернулася до господарського суду з позовом про сплату штрафних санкцій, передбачених Правилами подачі електричної та теплової енергії. Позивач вважав недійсним пункт договору про відмову від судового захисту, посилаючись на відповідну статтю господарського процесуального кодексу України.

У відзиві на позовну заяву споживач просив господарський суд не приймати позов до розгляду, посилаючись на пункт договору, що виключав можливість звернення до господарського суду, і надаючи йому обов'язкового значення.

Запитання:

2. Чи можуть учасники договірних відносин відмовитися від свого права на звернення до суду?
3. Як розуміти ст. 12 п. 2 Цивільного кодексу про те, що нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків встановлених законом?
4. Чи є відмова від захисту своїх прав дійсною?
5. Які межі здійснення цивільних прав?
6. Чи буде прийнято судом до уваги прохання споживача?
7. Вирішіть правову задачу.

Акціонерне товариство продало будівлю за договором купівлі-продажу приватному підприємству, яке, сплативши його вартість і не зареєструвавши переходу права власності, перепродано нерухомість товариству з обмеженою відповідальністю.

Одержавши плату за будівлю, директор приватного підприємства зник. АТ звернулося в господарський суд з позовом про визнання недійсним цього договору купівлі-продажу.

Запитання:

1. У яких випадках відчужуване майно підлягає державній реєстрації?
2. Чи передбачена реєстрація переходу до покупця права власності на нерухомість?
3. Чи повинен покупець перевіряти у продавця документи про наявність у нього права власності на майно, яке продається?
4. Чи є визнання договору недійсним способом захисту цивільних прав?
5. Як правильно вирішити справу?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Цивільно-правова відповідальність настає за наявності підстав (умов), передбачених чинним законодавством. Отже, відсутність цих умов означає, що немає і відповідальності.

Однак можливі ситуації, коли за наявності формальних підстав (фактичного складу) для виникнення правовідносин відповідальності законодавець не вважає доцільним настання таких наслідків. У таких випадках мова йде про звільнення від відповідальності внаслідок неможливості виконання зобов'язання. При цьому неможливість виконання виникає не з вини боржника.

До числа підстав звільнення від цивільно-правової відповідальності внаслідок неможливості виконання зобов'язання, зокрема, відносять:

- 1) провину кредитора;
- 2) непереборну силу;

3) випадок;

4) інші обставини, що спричиняють неможливість виконання зобов'язання, якщо вони виникли не з вини боржника.

Вина кредитора як підстава звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання передбачена ч. 4 ст. 612 ЦК, в якій зазначено, що прострочення боржника не настає, якщо зобов'язання не може бути виконане внаслідок прострочення кредитора.

Із змісту цієї норми визначаються умови звільнення боржника від відповідальності, до яких належать:

- протиправність дій кредитора;
- наявність його вини в будь-якій формі;
- причинний зв'язок між винними діями кредитора і неможливістю належного виконання цього зобов'язання.

Непереборна сила тлумачиться як надзвичайна, невідворотна за даних умов подія, яка внаслідок своїх властивостей унеможливорює виконання зобов'язання. Вона може бути подією як природного (ураган, повінь, обвал тощо), так і соціального (страйк, бойові дії тощо) характеру. Її властивостями є:

- надзвичайність (вона виходить за межі звичайних повсякденних явищ);
- невідворотність (вона не може бути попередженою і подоланою за сучасного рівня розвитку науки і техніки).

Для того, щоб дія непереборної сили спричинила звільнення боржника від відповідальності, необхідна не просто її наявність, а перешкодження виконанню такого зобов'язання (наприклад, повінь у Закарпатті є прикладом непереборної сили, який не перешкоджає виконанню зобов'язання з постачання цукру з Вінницької до Одеської областей).

Непереборна сила звільняє боржника від відповідальності в усіх випадках, крім таких, що прямо зумовлені в законі.

Випадок тлумачиться як обставина, яку не можна передбачити, а тому - запобігти в певній ситуації.

Якщо непереборна сила є невідвратною внаслідок своєї надзвичайності, невідконтрольності, то випадок є невідворотним тому, що його не можна передбачити. Якби особа знала заздалегідь про цю обставину, її наслідків можна було б уникнути. Прикладом випадку може бути вихід з ладу стернового управління внаслідок "втоми металу", відмова двигуна літака через попадання в сопло птаха тощо.

Нерідко випадок тлумачать як антипод вини, використовуючи дихотомію: винність-випадковість¹. У зв'язку з цим може бути зроблений висновок, що йдеться не про звільнення від відповідальності, а про її ненастання у зв'язку з відсутністю складу правопорушення і, зокрема, такого його елементу, як вина.

Однак уявляється, що таке фактичне ототожнення цих понять є не виправданим. У цивільному праві можливою є і відповідальність за неповного складу правопорушення, в тому числі за відсутності вини. Можливе також покладання відповідальності на третіх осіб (батьків, опікунів, поручителів, гарантів тощо). Для таких випадків безвинної відповідальності може мати значення врахування випадку як самостійної правової категорії. Наприклад, поручитель може бути звільнений від відповідальності за невиконання зобов'язання боржником за наявності випадкової неможливості виконання цього зобов'язання.

Неможливість виконання зобов'язання може виникнути і внаслідок інших обставин. Наприклад, урядом встановлено мораторій на виконання певного виду договорів, в якомусь регіоні оголошений карантин тощо. На відміну від ненастання відповідальності через відсутність складу правопорушення, тут, насамперед, має бути встановлене не те, чи відсутня вина боржника, а доведена наявність обставини, що перешкоджає виконанню зобов'язання.

Тема 4. Договори про передання майна у власність

Тема 5. Договори про передання майна у користування

**Тема лекції 4. Договори про передання майна у власність
та у користування
Самостійна робота**

1. Форма окремих видів договорів купівлі-продажу.
2. Форма договору комерційної концесії та його державна реєстрація.
3. Істотні умови договору найму (оренди). Строк договору найму (оренди).
4. Права та обов'язки сторін договору найму (оренди).

Індивідуальні завдання

1. Вирішіть правову задачу.

Будівельне управління передало підприємству електричну підстанцію строком на три місяці – до 1 липня. Відповідно до договору підприємство було перевозити підстанцію в обидва кінця. З поважної причини підприємство затримало повернення підстанції на два тижні.

Вночі з 15 на 16 липня на підприємстві виникла пожежа і підстанція згоріла. У зв'язку з цим управління звернулося в господарський суд з позовом про стягнення з підприємства вартості згорілої підстанції, орендної плати за користування нею з 1 по 15 липня і збитків, понесених управлінням через неповернення об'єкта в обумовлений строк. Підприємство позов визнало частково, погодившись сплатити управлінню тільки суму орендної плати. Воно вважало, що якщо орендодавець не заперечував проти продовження користуватися підстанцією, то укладений між ними договір слід вважати поновленим на невизначений строк. Отже, ризик випадкової загибелі має нести власник.

Запитання:

1. Які підстави відповідальності встановлені Цивільним і Господарським кодексами України?
2. Чи можливе звільнення від відповідальності в цьому випадку?
3. Що таке “випадок” або “непереборна сила” за Цивільним кодексом України?
4. Чи може бути задоволено позов управління?

2. Вирішіть правову задачу.

Фірма “Оранта” уклала з Гниванським заводом спецалізобетону договір купівлі-продажу незавершеного комплексу теплиць. Вартість теплиць за фірму “Оранта” сплатило товариство з обмеженою відповідальністю “Оксі” відповідно до укладеного між ними договору про сумісну діяльність. Коли представник фірми “Оранта” через місяць прибув на завод з метою оформлення документів на приймання теплиць, йому в цьому було відмовлено з посиланням на прострочення в оформленні права власності на куплений об’єкт. Фірма направила заводу письмову претензію у зв’язку з невиконанням умов договору купівлі-продажу. Після цього завод повернув вартість оплати теплиць товариству з обмеженою відповідальністю “Оксі”, а не фірмі “Оранта”. Фірма звернулася до господарського суду, де просила зобов’язати завод передати їй куплений об’єкт.

Запитання:

1. Яка відповідальність встановлена для продавця в цій ситуації?
2. Коли за цим договором переходить до покупця право власності?
3. Чи є порушення оплати об’єкта договору не його стороною?
4. Яке значення має договір про сумісну діяльність при оплаті купленого об’єкта?
5. Яке рішення має винести господарський суд?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Відповідно до специфіки економічних відносин, що лежать в основі договору купівлі-продажу, розрізняють декілька видів, кожний з яких має свої особливості.

ЦК України містить такі види договору купівлі-продажу (глава 54 ЦК України):

- роздрібна купівля-продаж;
- поставка;
- контракція сільськогосподарської продукції;
- постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу;
- міна (бартер).

Права та обов'язки сторін договору найму

Сторони	Права	Обов'язки
Наймодавець	• вимагати від наймача сплати встановленої договором суми за користування майном; • вимагати здійснення поточного ремонту наймача (якщо інше не встановлено договором); • вимагати від наймача виконання інших обов'язків, встановлених договором законом	• передати наймачеві майно в користування негайно або в строк, встановлений договором найму (оренди); • передати наймачеві річ у комплекті і в стані, що відповідають умовам договору найму (оренди) та її призначенню; • попередити наймача про відомі наймодавцю недоліки майна; • повідомити наймача про всі права третіх осіб на річ, що передається в найм (оренду).
Наймач	• у випадку, якщо наймодавець не передає наймачеві майно, наймач має право за своїм вибором: 1. вимагати від наймодавця передання майна і відшкодування збитків, завданих затримкою; 2. відмовитись від договору найму і вимагати відшкодування завданих йому збитків;	• користуватися річчю відповідно до її призначення та умов договору найму (оренди); • вчасно сплачувати плату за користування майном; • усунути погіршення речі, які сталися з його вини (при цьому наймач не відповідає за погіршення речі, якщо це сталося внаслідок нормального її зношення або упущень наймодавця

	• вимагати зменшення плати, якщо через обставини, за яких наймач не відповідає, можливість користування майном істотно зменшилась; • вимагати здійснення капітального ремонту речі наймодавцем (крім випадку, коли обов'язок проводити капітальний ремонт покладений договором на наймодавця); • вимагати від наймодавця виконання інших обов'язків, встановлених договором законом; • передати річ у користування іншій особі (<i>піднайм</i>) <i>лише за згодою особи</i> (строк договору піднайму не може перевищувати строк договору найму)	
--	--	--

Тема 6. Договори про виконання робіт

Самостійна робота

1. Відповідальність у сфері договірних відносин виконання будівельних робіт.

Індивідуальні завдання

1. Вирішіть правову задачу.

Торговельна фірма “Господарка” відповідно о договору поставки, який вона уклала з акціонерним товариством “Газоапарат”, попередньо повністю сплатила за партію побутових газових плит. Після одержання товару під час підготовки його до продажу виявилось, що 40 плит є некомплектними. Фірма склала відповідний акт і відправила ці плити назад постачальнику. У претензії, що була направлена постачальнику, фірмою були поставлені такі вимоги:

- поставити їй 40 плит повністю укомплектованими;
- перерахувати на рахунок фірми вартість відправлених назад плит;

- відшкодувати втрати по поверненню плит назад;
- оплатити штраф за поставку 40 некомплектних плит.

Запитання:

1. Які санкції за порушення зобов'язань передбачені чинним законодавством?
2. Які вимоги до виконання зобов'язань були порушені у даному випадку?
3. Коли можна стягнути штраф за порушення зобов'язання?
4. Чи підлягають задоволенню вимоги фірми? Обґрунтуйте свою відповідь.

2. Вирішіть правову задачу.

Універсам пред'явив заводу мінеральних вод позов про стягнення збитків, що виникли у зв'язку зі сплатою залізниці штрафу за понаднормативний простій вагонів. Обґрунтовуючи свої вимоги, універсам зазначив, що причиною простою вагонів було порушення заводом договірних зобов'язань: замість відвантаження кожного місяця по одному вагону мінеральної води у грудні було постановлено одночасно три вагони.

Завод проти позову заперечував, посилаючись на те, що відвантажуючи у грудні три вагони з мінеральною водою, він надолужував недопоставку за попередні місця. Виконуючи свої зобов'язання, завод враховував, що універсам не відмовився від мінеральної води, поставка якої була прострочена. Тому завод вважає, що його дії не протиправні і тому порушення зобов'язань відсутні. Будь-яких пропозицій щодо порядку надолуження недопоставленої мінеральної води від універсаму не надійшло.

Запитання:

1. Які правові наслідки прострочення виконання зобов'язання?
2. У якому порядку здійснюється зміна строків поставки товарів?

3. Проаналізуйте аргументи кожної сторони для висновку, чи підлягає позов задоволенню?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

У разі порушення зобов'язань за договором підряду можуть настати такі правові наслідки:

- припинення виконання зобов'язань за договором підряду внаслідок односторонньої відмови від нього, якщо це встановлено договором підряду або законом, чи розірвання договору підряду;

- зміна умов договору підряду;

- сплата неустойки;

- відшкодування збитків та моральної шкоди.

Якщо договором підряду за невиконання зобов'язань встановлено розмір неустойки, вона підлягає стягненню у повному розмірі незалежно від відшкодування збитків.

Сторони зобов'язані докладати зусиль до вирішення конфліктних ситуацій шляхом переговорів, пошуку взаємоприйнятних рішень.

Для усунення розбіжностей, за якими не досягнуто згоди, сторони можуть залучати професійних експертів.

Сторона, що порушила майнові права або законні інтереси іншої сторони, зобов'язана поновити їх, не чекаючи пред'явлення їй претензії чи звернення до суду.

Претензійний порядок

У разі необхідності відшкодування збитків або застосування інших санкцій сторона, права або законні інтереси якої порушено, з метою вирішення спору має право звернутися до порушника з письмовою претензією, якщо інше не встановлено законом.

Претензія розглядається в місячний строк з дня її одержання, якщо інший строк не встановлено законодавчими актами. Обґрунтовані вимоги заявника порушник зобов'язаний задовольнити.

Судовий порядок

У разі коли сторона, що порушила майнові права або законні інтереси іншої сторони, протягом місяця не дасть відповіді на претензію або відмовиться повністю або частково її задовольнити, сторона, права або законні інтереси якої порушено, має право звернутися з відповідним позовом до суду.

Якщо замовник, незважаючи на своєчасне попередження з боку підрядника, у відповідний строк не замінить недоброякісний або непридатний матеріал, не змінить вказівок про спосіб виконання роботи або не усуне інших обставин, що загрожують якості або придатності результату роботи, підрядник має право відмовитися від договору підряду та право на відшкодування збитків.

Якщо використання недоброякісного або непридатного матеріалу чи додержання вказівок замовника загрожує життю та здоров'ю людей чи призводить до порушення екологічних, санітарних правил, правил безпеки людей та інших вимог, підрядник зобов'язаний відмовитися від договору підряду, маючи право на відшкодування збитків.

Відповідальність підрядника за неналежну якість роботи

Якщо робота виконана підрядником з відступами від умов договору підряду, які погіршили роботу, або з іншими недоліками, які роблять її непридатною для використання відповідно до договору або для звичайного використання роботи такого характеру, замовник має право, якщо інше не встановлено договором або законом, за своїм вибором вимагати від підрядника:

- 1) безоплатного усунення недоліків у роботі в розумний строк;
- 2) пропорційного зменшення ціни роботи;

3) відшкодування своїх витрат на усунення недоліків, якщо право замовника усувати їх встановлено договором.

Підрядник має право замість усунення недоліків роботи, за які він відповідає, безоплатно виконати роботу заново з відшкодуванням замовникові збитків, завданих простроченням виконання. У цьому разі замовник зобов'язаний повернути раніше передану йому роботу підрядникові, якщо за характером роботи таке повернення можливе.

Умова договору підряду про звільнення підрядника від відповідальності за певні недоліки роботи не звільняє його від відповідальності за недоліки, які виникли внаслідок умисних дій або бездіяльності підрядника.

Підрядник, який надав матеріал для виконання роботи, відповідає за його якість відповідно до положень про відповідальність продавця за товари неналежної якості.

Матеріальна шкода

Згідно з частиною першою статті 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Постановою Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 року № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» роз'яснено судам, що розглядаючи позови про відшкодування шкоди суди повинні мати на увазі, що шкода, заподіяна особі і майну громадянина або заподіяна майну юридичної особи, підлягає відшкодуванню в повному обсязі особою, яка її заподіяла, за умови, що дії останньої були протиправними, між ними і шкодою є безпосередній причинний зв'язок та є вина особи.

Тема 7. Договори про надання послуг

Самостійна робота

1. Договір перевезення. Договір транспортного експедирування. Договір зберігання.

Індивідуальні завдання

1. Вирішіть правову задачу.

Сільськогосподарський кооператив звернувся в господарський суд з позовом до управління залізниці про стягнення вартості двох комбайнів, які не прибули на станцію призначення, а також про стягнення збитків, викликаних невикористанням цих комбайнів на збиранні врожаю (упущена вигода). Щодо втрати комбайнів, то ця обставина підтверджується комерційним актом. Заперечуючи проти стягнення вартості цих двох машин, залізниця посилялася на практичну неможливість крадіжки вантажу на шляху слідування через його велику вагу. Що ж до упущеної вигоди, то залізниця також не погодилася з позовними вимогами, заявивши, що її розмір неможливо підрахувати.

Запитання:

1. Яке поняття збитків дається в Цивільному і Господарському кодексах?
2. Які вимоги встановлені Цивільним кодексом при визначенні неoderжаних доходів (упущеної вигоди)?
3. В чому полягає особливість відповідальності транспортних організацій, зокрема залізниці?
4. Яке рішення має винести господарський суд?

2. Вирішіть правову задачу.

Фірма “Граніт” здає в оренду акціонерному товариству “Асуген” приміщення для зберігання кофе, яке надходило на адресу товариства із-за

кордону для реалізації в Україні. Фірма взяла на себе обов'язки зберігача, зазначивши про це в договорі оренди. Різке подорожчання кофе призвело до зниження його продажу і збільшення строків зберігання без оплати за оренду приміщення.

Коли представник орендаря прибув для одержання партії кофе, орендодавець у цьому відмовив до погашення заборгованості по орендній платі. Орендар заперечував проти таких дій як незаконних. У відповідь на його претензію орендодавець частково погодився з нею, проте запропонував одержати товариством тільки частину кофе, а решту залишити як оплату заборгованості по орендній платі.

Запитання:

1. Які способи захисту прав передбачено в цивільному законодавстві?
2. Чи можна притримання віднести до способів захисту?
3. Який порядок стягнення не сплаченої орендної плати?
4. Чи правомірні дії орендодавця в описаній ситуації?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Договір перевезення пасажирів та багажу – це домовленість двох сторін, за якою одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його провезення (частина перша статті 910 Цивільного кодексу України).

Предмет: послуга з доставки пасажирів та багажу до пункту призначення.

Ціна: провізна плата у розмірі, що визначається за домовленістю сторін, якщо інше не встановлене законом або іншим нормативним актом. Якщо розмір провізної плати не визначений, стягується розумна плата.

Строк перевезення: встановлюється за згодою сторін або нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них.

Форма договору: усна або письмова форма.

Сторони договору

Перевізник – юридична або фізична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність з надання транспортних послуг і має відповідну ліцензію.

Пасажир – фізична або юридична особа.

Законом України «Про транспортно-експедиторську діяльність» визначено, що транспортно-експедиторська діяльність - підприємницька діяльність із надання транспортно-експедиторських послуг з організації та забезпечення перевезень експортних, імпорتنих, транзитних або інших вантажів; транспортно-експедиторська послуга - робота, що безпосередньо пов'язана з організацією та забезпеченням перевезень експортного, імпортного, транзитного або іншого вантажу за договором транспортного експедирування; експедитор (транспортний експедитор) - суб'єкт господарювання, який за дорученням клієнта та за його рахунок виконує або організовує виконання транспортно-експедиторських послуг, визначених договором транспортного експедирування; клієнт - споживач послуг експедитора (юридична або фізична особа), який за договором транспортного експедирування самостійно або через представника, що діє від його імені, доручає експедитору виконати чи організувати або забезпечити виконання визначених договором транспортного експедирування послуг та оплачує їх, включаючи плату експедитору.

За договором транспортного експедирування одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта)

виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу ч. 1 ст. 929 ЦК України.

Договір транспортного експедирування укладають у письмовій формі.

Істотними умовами договору транспортного експедирування є:

- відомості про сторони договору: для юридичних осіб – нерезидентів України: найменування, місцезнаходження та держава, де зареєстровано особу; для фізичних осіб – громадян України: прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання із зазначенням адреси та індивідуальний ідентифікаційний номер; для фізичних осіб – іноземців, осіб без громадянства: прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), адреса місця проживання за межами України;

- вид послуги експедитора;
- вид і найменування вантажу;
- права, обов'язки сторін;
- відповідальність сторін, зокрема в разі завдання шкоди внаслідок дії непереборної сили;

- розмір плати експедитору. Якщо розмір плати не встановлено, клієнт повинен виплатити експедиторові розумну плату (ч. 1 ст. 931 ЦКУ);

- порядок розрахунків;
- пункти відправлення та призначення вантажу;
- порядок погодження змін маршруту, виду транспорту, указівок клієнта;

- строк (термін) виконання договору;
- усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Договір зберігання - домовленість двох сторін, за якою одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй іншою стороною (поклажодавцем), і повернути її останньому цілісною (стаття 936 ЦКУ).

Договір зберігання є публічним, якщо зберігання речей здійснюється суб'єктом підприємницької діяльності на складах (у камерах, приміщеннях) загального користування.

Публічним є договір, за яким одна сторона-підприємець взяла на себе обов'язок надавати послугу кожному, хто звернеться до неї. Умови публічного договору є однаковими для всіх споживачів (крім тих, кому законодавством надані пільги). Підприємець не може відмовитися від укладення публічного договору за наявності у нього можливості для надання послуги.

Сторони договору

Зберігач - фізичні або юридичні особи. Договором зберігання, в якому зберігачем є особа, яка здійснює зберігання на основі підприємницької діяльності (професійний зберігач), може бути встановлений обов'язок зберігача зберігати річ, яка буде передана йому в майбутньому.

Поклажодавець - фізичні або юридичні особи.

Істотні умови договору

Предметом є послуга, що полягає в сукупності ко-рисних дій, спрямованих на прийняття, зберігання та подальше повернення зберігачем певного об'єкта. Об'єкт: як індивідуально визначені речі, так і речі, визначені родовими ознаками (стаття 184 ЦКУ).

Договір зберігання є оплатним, якщо в ньому не передбачено інше. Розмір оплати і терміни її внесення встановлюються договором.

Якщо зберігання здійснюється безоплатно, зберігач зобов'язаний піклуватися про річ, як про свою власну (частина друга статті 942 ЦКУ).

Якщо зберігання припинилося достроково внаслідок обставин, за які зберігач не відповідає, він має право на пропорційну частину плати; продовження зберігання речі після закінчення строку, встановленого договором, дає зберігачу право вимагати оплату за весь фактичний час зберігання (стаття 946 ЦКУ).

Крім того, зберігач має право на відшкодування витрат, пов'язаних із зберіганням речі. Види таких витрат доцільно передбачити в договорі (витрати на електроенергію, опалення тощо). Розмір таких витрат може бути включений у плату за зберігання. Витрати, які сторони не могли передбачити (надзвичайні витрати) підлягають відшкодуванню понад плату за зберігання.

Для суб'єктів господарювання факт надміру витрачених зберігачем коштів, їх розмір і порядок відшкодування можна зафіксувати окремим документом, засвідченим підписами і печатками сторін.

Строк дії договору встановлюється договором.

Якщо строк зберігання в договорі не встановлений і не може бути визначений, зважаючи на його умови, зберігач зобов'язаний зберігати річ до пред'явлення поклажодавцем вимоги про її повернення.

Сторони можуть обумовити в договорі конкретний строк (певний проміжок часу) або термін (точну календарну дату), до якого повинно здійснюватися зберігання, або ж встановити, що зберігання триває до пред'явлення поклажодавцем вимоги про повернення речі. Якщо строк зберігання речі визначений моментом пред'явлення поклажодавцем вимоги про її повернення, зберігач має право зі впливом звичайного за цих обставин строку зберігання вимагати від поклажодавця забрати цю річ в розумний строк (частина третя статті 938 ЦКУ). "Розумність" строку визначається на підставі конкретних обставин справи з урахуванням положень статті 530 ЦКУ.

Якщо зберігач ухиляється від повернення прийнятої на зберігання речі, поклажодавець може скласти відповідний акт і запропонувати зберігачу підписати його. У разі відмови поклажодавець підписує такий акт сам, вказавши, що зберігач від його підписання відмовився. Такий документ в суді слугуватиме доказом неправомірної відмови від повернення речі зберігачем.

Форма договору

Договір зберігання укладають письмово, якщо:

- сторонами договору є юридичні особи;
- сторонами договору є фізична і юридична особа;
- сторонами договору є фізичні особи, а ціна договору в 20 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (стаття 208 ЦКУ).

Договір зберігання, за яким зберігач зобов'язується прийняти річ на зберігання в майбутньому, має бути укладений письмово незалежно від вартості речі, яка буде передана на зберігання.

В інших випадках договір зберігання може бути укладений усно.

Договір, укладений не письмово, не є недійсним, але в разі розгляду суперечки судом, що впливає з такого договору, рішення не може ґрунтуватися на показаннях свідків.

За надзвичайних обставин (пожежі, повені тощо) прийняття речі на зберігання може підтверджуватися показаннями свідків.

Письмова форма вважається дотриманою, якщо прийняття речі на зберігання засвідчено розпискою, квитанцією або іншим документом, виданим зберігачем. Прийняття речі на зберігання може підтверджуватися видачею номерного жетона, іншого знака, якщо це встановлено законодавством або є звичайним для цього виду зберігання (стаття 937 ЦКУ).

Тема 8.

Правове регулювання кредитнорозрахункових відносин, здійснення спільної діяльності та договірних відносин у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Самостійна робота

1. Особливості укладання договорів, які направлені на досягнення загальної мети для усіх учасників.
2. Договірні відносини у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Індивідуальні завдання

1. Вирішіть правову задачу.

Банк видав принципалу гарантійний лист, де не зазначалося найменування бенефіціара, перед яким банк бере зобов'язання списати грошову суму в разі неповернення боргу принципалом.

Принципал (боржник по основному зобов'язанню) передав гарантійний лист кредиторів, який видав під цю гарантію кредит.

При неповерненні кредиту основним боржником кредитор звернувся до банку з вимогою про виконання зобов'язання по банківській гарантії. Банк відмовився задовольнити вимогу пославшись на відсутність у гарантійному зобов'язанні зазначення конкретного бенефіціара. Заявлений кредитором позов до суду про стягнення з гаранта гарантованої ним суми боргу був задоволений.

Запитання:

1. Який порядок укладення договору гарантії з банком?
2. Чи повинен він містити вказівку на конкретного бенефіціара?
3. Як виконується банком зобов'язання по гарантії, які документи пред'являються?
4. Чи правильне рішення суду?

2. Вирішіть правову задачу.

Банк – гарант видав банківську гарантію організації – бенефіціару. При настанні обумовлених у гарантійному зобов'язанні умов бенефіціар звернувся до гаранта з вимогою про виплату відповідної суми. Гарант відмовився виконати своє зобов'язання, оскільки, як вважав банк, не було укладено письмової угоди між ним і принципалом, тобто з боржником по основному зобов'язанню. Ця обставина на думку гаранта, свідчить про

відсутність підстав виникнення гарантійного обов'язку перед бенефіціаром. Бенефіціар звернувся до суду.

Запитання:

1. Проаналізуйте норми в Цивільному кодексі щодо гарантії і знайдіть відповідь, яким має бути гарантійне зобов'язання банку перед бенефіціалом?
2. Чи залежить дійсність такої гарантії від наявності письмової угоди між гарантом і принципалом?
3. Яке рішення має винести суд?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Договору про СД присвячена гл. 77 Цивільного кодексу (далі – ЦК). За цим договором сторони (учасники) зобов'язуються діяти спільно без створення юридичної особи для досягнення загальної мети, що не суперечить законодавству (ст. 1130).

СД може здійснюватися двома способами:

- без об'єднання вкладів учасників (ч. 2 ст. 1130 ЦК);
- на основі об'єднання вкладів учасників (ідеться про просте товариство). За договором простого товариства сторони беруть зобов'язання об'єднати вклади та діяти спільно, маючи метою отримання прибутку або досягнення іншої мети (ст. 1132 ЦК). Але такі правовідносини зовсім не обов'язково називати договором простого товариства, для цього можна використовувати загальний термін – договір про СД.

Правова природа будь-якого договору полягає не в його назві, а в суті й наповненні. Тому на практиці договір про СД можна назвати договором про спільний обробіток землі, про спільне будівництво, про тимчасове об'єднання, угодою про досягнення спільної мети і т. п.

Договір про СД укладається в письмовій формі (ч. 1 ст. 1131 ЦК) і не підлягає нотаріальному посвідченню (див. зразок у кінці консультації).

Однак за бажанням однієї зі сторін він може бути засвідчений нотаріусом. Недотримання письмової форми договору може привести до його нікчемності (ст. 218 ЦК).

Сторонами договору можуть бути юридичні та фізичні особи, кількість сторін законом не обмежується. Тобто учасників може бути більше двох.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) - домовленість двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності (абз.13 ст.1 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність").

Представництво іноземного суб'єкта господарської діяльності - установа або особа, яка представляє інтереси іноземного суб'єкта господарської діяльності в Україні і має на це належним чином оформлені відповідні повноваження (абз.45 ст.1 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність").

Контрагент – це фізична або юридична особа, що є однією зі сторін угоди та бере участь у фінансовій операції для заключення договору. Головною метою, якого є забезпечення захисту свого підприємства, дотримання національного законодавства країн контрагентів і інше.

Міжнародні умови торгівлі (Incoterms) — це міжнародно визнана система торгових термінів, які застосовуються при поставках товарів.

Форма і порядок укладання зовнішньоекономічного договору

Укладання зовнішньоекономічного договору (контракту) – це найважливіший елемент зовнішньоекономічної операції, це залежить від того, що саме контракт регламентує умови зовнішньоекономічної операції, її права і обов'язки сторін, а також їх відповідальність в разі невиконання договірних умов.

Положення про укладення, істотних умов і форми договору визначені статтями 638 – 647 Цивільного кодексу України.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або його представником у простій письмовій або в електронній формі, якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законом. У разі експорту послуг (крім транспортних) зовнішньоекономічний договір (контракт) може укладатися шляхом прийняття публічної пропозиції про угоду (оферти) або шляхом обміну електронними повідомленнями, або в інший спосіб, зокрема шляхом виставлення рахунка (інвойсу), у тому числі в електронному вигляді, за надані послуги. (ч.2 ст.6 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність").

Ч.3 ст. 31 Закону України "Про міжнародне приватне право" встановлює, що зовнішньоекономічний договір, якщо хоча б однією стороною є громадянин України або юридична особа України, укладається у формі, передбаченій законом, незалежно від місця його укладення, якщо інше не встановлено міжнародним договором України.

Умови зовнішньоекономічного контракту

Зміст договору складає:

Умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними.

Умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

До 07.08.2020 зовнішньоекономічні договори, контракти повинні були відповідати вимогам Наказу Мінекономіки та євроінтеграції від 09 вересня 2001 року за № 201 «Про затвердження Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)». Проте цей документ втратив чинність. Іншого документу, який би встановлював вимоги до ЗЕД-договорів, поки не прийнято. Проте, при укладенні таких контрактів особливу увагу звертайте на наступне:

Найменування договору (договір купівлі-продажу, надання послуг, поставки тощо), його номер, а також дата укладення контракту.

Преамбула.

Тут зазначаються повні найменування сторін ЗЕД-операції (згідно з відповідними реєстрами) із зазначенням країни, а також скорочене найменування сторін («Замовник», «Продавець», «Постачальник» тощо), уповноважена особа від імені якої укладається ЗЕД-контракт, найменування установчих або інших документів, на підставі яких діють установчі органи управління або представники контрагентів при укладенні ЗЕД-контракту.

Предмет ЗЕД-контракту.

Тут зазначається, які товари (роботи, послуги) або інші об'єкти цивільних прав, що один з контрагентів повинен поставити (здійснити) іншому, із зазначенням точного найменування, марки, зміст послуги або кінцевого результату роботи чи завершеного об'єкта.

Якщо товар (роботи, послуги) потребує детальнішої характеристики або номенклатура товарів (роботи, послуги) є значною, то такі дані можуть зазначатися у додатку або специфікації і мають бути невід'ємною частиною ЗЕД-контракту, про що зазначається у тексті самого договору.

Ціна і загальна вартість.

Тут зазначається ціна за одиницю виміру товару, а також загальна вартість товару (роботи, послуги), крім випадків, коли ціни розраховуються за формулою, і валюта контракту. Якщо поставляються товари різної якості та асортименту, ціна зазначається окремо за одиницю товару кожного сорту, виду, марки.

Умови платежів.

Умови про валюту платежу, способи, порядок і строки грошових або інших розрахунків та гарантії виконання сторонами зобов'язань з оплати. Також може зазначатися, на підставі яких документів здійснюється оплата, передплата та за чий рахунок здійснюється оплата комісій банків (Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 21.06.1995 року №444 "Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів

(контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті").

Термін дії договору.

Може бути безстроковий, тобто до повного виконання сторонами зобов'язань за договором, або з фіксованою датою завершення дії контракту

Реквізити сторін.

Зазначається місце знаходження або місце проживання сторін (адреса, населений пункт, країна), повні поштові і платіжні реквізити контрагентів договору.

Підписи уповноважених осіб та відбиток печатки (за її наявності).

Рекомендовані джерела інформації

Законодавчі та нормативні джерела

1. Господарський кодекс України: Закон України від 01.01.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 30.08.2022 р.).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 01.01.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 30.08.2022 р.).
3. Про концесії: Закон України від 01.01.2022 р. № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text> (дата звернення 30.08.2022 р.).
4. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 15.01.2022 р. № 1039-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text> (дата звернення 30.08.2022 р.).
5. Про фінансовий лізинг: Закон України від 11.02.2022 р. № 1201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text> (дата звернення 30.08.2022 р.).

6. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 13.04.2022 р. № 157-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text> (дата звернення 30.08.2022 р.).
7. Про оренду землі: Закон України від 26.09.2022 р. № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення 30.08.2022 р.).
8. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 01.01. 2022 р. № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text> (дата звернення 30.08.2022 р.).
9. Про іпотеку: Закон України від 10.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text> (дата звернення 30.08.2022 р.).

Базова література

10. Вавженчук С. Я. Договірне право. Том 1. Київ: Право, 2022. 600 с.
11. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 896 с.
12. Мілаш В. С. Договірне право: конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей університету. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 80 с.
13. Тетарчук І.В. Договірне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. К.: ЦУЛ, 2020. 260 с.

Допоміжна література

14. Договірне право в практиці Верховного Суду. URL: <https://rd.ua/storage/attachments86..pdf> (дата звернення 30.08.2022 р.).
15. Луць В.В. Типові форми договорів. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 288 с.
16. Коротюк О.В. Договори: зразки нотаріальних документів. Київ: ОВК, 2022. 442 с.
17. НПК Цивільного кодексу України. За загал. Ред. доктора юридичних наук Короеда С.О. Київ: ВД «Професіонал», 2022. 1158 с.
18. Тетарчук І. Цивільне право України. Для підготовки до іспитів. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 248 с.

Інтернет-ресурси

19. Британський проект стратегічного планування міського розвитку. URL: <http://www.planning.detr.gov.uk>. (дата звернення 30.08.2022 р.).
20. Інші органи виконавчої влади (міністерства, місцеві державні адміністрації). URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog>. (дата звернення 30.08.2022 р.).

- 21.Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. URL: <http://www.library.univ.kiev.ua>. (дата звернення 30.08.2022 р.).
- 22.Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». URL: <http://www.library.ukma.edu.ua>. (дата звернення 30.08.2022 р.).
- 23.Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL:<http://www.nbuv.gov.ua>. (дата звернення 30.08.2022 р.).
- 24.Національна Парламентська бібліотека України. URL: <http://www.nplu.org>. (дата звернення 30.08.2022 р.).
- 25.Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. URL:<http://www.niss.gov.ua/presentation.html>. (дата звернення 30.08.2022 р.).
- 26.Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua>. (дата звернення 30.08.2022 р.).
- 27.Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>. (дата звернення 30.08.2022 р.).
- 28.Офіційний сайт Кабінета Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>. (дата звернення 30.08.2022 р.).
- 29.Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України. URL:<http://minregion.gov.ua>. (дата звернення 30.08.2022 р.).
- 30.Офіційний сайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua>. (дата звернення 30.08.2022 р.).